

Entrika Yumağı: Nükleer Enerji

Ömer ERSUN*

Bunca yıldır “tek” bir nükleer reaktör ihalesini bir türlü sonuçlandıramadık. Yetiştirdiğimiz pırıl pırıl beyinleri de gelişmiş Batı ülkelerine armağan ettik ve etmeye de devam ediyoruz.

İran’ın gizlice “atom bombası” yapmaya çalıştığı yolunda ABD’den gelen suçlamaların yoğunluk kazanması üzerine, Stratejik Analiz’in Ocak 2005 sayısında yayınladığımız nükleer enerjiye ilişkin makale ilginç tepkiler aldı. Bunlardan birini, değişik tepkilerin kısaca ortak paydasını oluşturduğu için zikretmek isterim. Saygın bir aydın: “Zor bir konu, rahat hazmediliyor” diye yazmış. Üstelik makaleyi referans olarak saklayacağını belirtmiş. Nükleer enerjiden söz edildiğinde, bu alanda uzmanlığı olmayanların söylenenleri rahatça kavraması istisnaî bir durumdur. Zira, sözde uzmanlar yalnız kendilerinin anladığı bir Çince konuşmakta ısrarlıdır. Hele, hayatında hiç nükleer reaktör görmemiş bir elektrik mühendisi “enerji uzmanı”na çatarsanız yandınız demektir. Latife bir tarafta, işin asıl acıklı yönü Türkiye’nin nükleer alanda yetiştirdiği çok değerli atom mühendisleri/akademisyenler bu ortamda bir türlü seslerini duyuramazlar. Onlarca yıldır “gün uğursuzun” misali, ortalık kargalara kalmıştır¹ ve

Türkiye yüksek teknolojinin eşliğini bir türlü aşamaz.

Yıllardır “sesini duyuramayan” demeyeyim de, bu konuda ülkemizde sonuç alamayanlar grubuna diplomatları da ilave etmenizi öneririm. Haklı olarak ilk bakışta “Mühendisler dururken, diplomatlara ne oluyor?” diyebilirsiniz. Yarım yüzyıldır bu alanda olan bitene şöyle bir göz atarsanız, enerji boyutunun, “nükleer”in siyasî-askerî ve diplomatik yönü yanında cüce kaldığını hemen farkedersiniz. Aslında bu açık bir tersliktir, düzeltilmesi gerekir. İnsanlığın ve bu arada Türkiye’nin ihtiyacı “temiz ve güvenli” bir enerji kaynağıdır. Ama ne yazık ki, tarihi geri çevirmemiz mümkün değil. Bu terslik bugün hâlâ hükmünü sürdürüyor ve soğukkanlı, bilimsel yaklaşımların önünü kesebiliyor, hem de dünyanın pek çok yerinde. Diplomatlar, işte nükleer bilimcenin bu yönünü deşifre etmek için devreye girmektedir.

Kendimden söz etmeyi hiç sevmem de, okuyucuya bazı bilgileri aktar-

mam gerektiğine inanıyorum. Son çeyrek yüzyıl içinde, Türk siyasetine hükmeden liderlerin en önemlilerine, görevim gereği nükleer bilimcenin ana unsurlarını hem sözlü olarak bire bir anlatmak, hem de okunabilir kısalıkta özlü kağıtlar sunmak imkanım oldu. (Bu kağıtlar, “dost” ülkelerin bazı oyunlarına yapılan atıflar nedeniyle “gizli” kaydı taşımaktadır. Umarım, ilerde gizli kaydı yasal olarak kalkar ve kamuoyuna açıklanabilir). Türk siyasetinin tepesinde, sağ sol farkı olmaksızın nükleer enerjiye ülkemizin ihtiyacı olduğu konusunda bilgiye dayanan bilinçli bir “consensus” bulunduğunu, bu şahsî tecrübeme istinaden rahatlıkla ifade edebilirim. Ne yazık ki bu oydaşma, satılık bürokratların ve siyasetçi eskilerinin oluşturduğu şeamet koalisyonunun hakkından gelmeye yetmedi. Bunca yıldır “tek” bir nükleer reaktör ihalesini bir türlü sonuçlandıramadık. Yetiştirdiğimiz pırıl pırıl beyinleri de gelişmiş Batı ülkelerine armağan ettik ve etmeye de devam ediyoruz.

* Emekli Büyükelçi, E-posta: oersun@avsam.org

Kısacası, biz nükleer mühendis/akademisyen ve uzman diplomat mangası başıbozuk aç karga sürülerine yenik düştük. Eveleyip gevelemeden gerçeği teslim etmemiz gerekiyor. Gerekiyor da, “yenilen pehlivan güreşe doymaz” demişler. Özellikle 2000 yılındaki büyük bozgundan² sonra (ABD veya Kanada'nın rahatlıkla kazanması gereken bir ihale kargalar yüzünden son anda iptal edildi; vebalı Hükümetin Başkanı olduğu için Sayın Ecevit'in boynuna) arpacı kumrusu gibi düşünür “Türkiye 21. yüzyılda ileri ülkeler arasına katılma şansını yitirdi” diye kederlenirken, ufukta zayıf bir ışık belirdi. “Aman yarabbi, yoksa geçmişte yeryüzünün egemenlerine ummadıkları oyunlar oynayan teknoloji tanrısı mı Türk'ün imdadına yetişmekte?” diyerek, son iki yıldır kendi aramızda Çince meşveret'e oturduk. Vardığımız sonuçları mümkün olduğu kadar Türkçeye tercüme ederek, Prof. Osman Kemal Kadiroğlu ile ortaklaşa kaleme aldığımız ayrı bir makalede, kamuoyumuzun bilgisine sunuyoruz.

Haklı olarak “bu meşveret neden bu kadar uzun sürdü?” diye sorabilirsiniz. Kısaca açıklayayım. Ben öteden beri çevrecilere büyük sempati duyarım. Vahşi kapitalizmin hızla yozlaştırdığı insanca değerlere, geleneksel ahlak anlayışına dönüş ihtiyacını simgeleyen bir hareket olduğu için. Nükleer teknolojideki özlü bir yeniliğin Türkiye'ye getirilmesini tartışırken, güvenlik açısından zihnimde yanıtlanmamış sorular kalırsa bunun vebalini taşıyamam. Gerçi, mesleğim gereği bu “güvenlik sorunsalı”nın gerisindeki samimi endişelere çanak tutan kirli oyunları, çıkar hesaplarını yakından biliyorum. Yaygın ve temelsiz nükleer fobisinin etkisinde kalmam mümkün değil. Gene de, hakim düşünce atmosferi insanı kılı kırk yarmaya zorluyor. Bu yüzden kendi aramızda bir görüş birliğine varmamız zaman aldı. Neyse ki, titizliği “denizde yüzen her gemi batabilir, Titanik bile battı, öyleyse hiç gemiye binmemeli” düzeyine götür-

meye ihtiyaç kalmadı. Son bir-iki aydır Çin Halk Cumhuriyetinde (bu defa gerçek Çin'den bahsediyorum) ve Güney Afrika'da vuku bulan somut gelişmeler ve ABD'den gelen sinyaller (ortak makalede değiniyoruz) beni iyice rahatlatmıştı.

Yakın geçmişte siyasetçilerimizin önemini kavradığı ancak gereğini yapamadığı bu konuyu, bu defa “gizli” ve resmî kağıtlara yani, bürokrasinin kapalı devre çalışma ortamına hapsedmeden, kamuoyumuzun bilgisine getirmeye karar verdik. Akkoyun, karakoyun gecikmeden belli olsun diyoruz ve halkımızın sağduyusuna güveniyoruz. Kısacası, bizim “manga” bir defa daha er meydanına çıkmaya artık hazır. Umarız bu defa Kırkpınar Ağası kargaları kovalar, ömründe yağlı güreş tutmamış olan hakemlerin arasına sokmaz. Yalnız bu sefer başlarken önemli avantajlarımız olacak. İşin aslı özel teşebbüste biteceği için kargaların zarar verebileceği alan çok daralacak. Devletimizin sadece yol göstericiliğine ve makul bir süre sonra özelleştirme yoluyla tamamen devredeceği mütevazı ölçekte bir başlangıç katkısına (örneğin kaç yıla yayılacağı müzakereler sonucu belirlenecek yüz küsur milyon dolar) ihtiyaç olacak. Bir diğer önemli avantaj, gerekli ilk yatırım sermayesinin mukayeseli küçüklüğü. Türk özel teşebbüsü devlet katkısının bir kaç katını taahhüt edecek bir konsorsiyumu kolaylıkla oluşturabilir. İnşaat süresi iki küsur yıl. Eski teknolojiye kıyasla “tam güvenli”. Bu işten biraz anlayanların şu bir kaç kısa cümleden sonra “o kadar güzel ki, inanması çok güç” dediklerini duyar gibiyim. Doğrudur, inanması güç.

Yalnız bu yeni teknolojiyi bize hediye etseler, kolayca kurup yararlanmaya başlayacağımızı sanmak safdillik olur. Benim bu giriş yazısını kaleme almamın nedeni de okurlarımızı peşinen uyarmak. Nükleer enerjinin inanılmayacak kadar garip ve esrarlı serüvenine dikkat çekmek. İran'a iliş-

kin önceki yazımda gizli Kartel skandalı, İsviçre firmalarının bile bombalanması gibi bazı örneklerle kısaca değinmiştim. Benim komplo teorilerine hep karşı çıktığımı çevremdeki herkes bilir. Gizli kararların nasıl alındığına, sonra gerçeğinden çok daha inandırıcı ve güzel senaryolarla medyada nasıl yorumlandığına meslek gereği kaç kez tanık oldum. Ama iş nükleere gelince çok farklıdır ve en zarif komplo teorisi bile çocuk masalı kadar basit görünebilir. Bu gerçeği dikkate alarak, Türkiye'nin nükleer sanayie sahip olmasını önlemek için akla hayale gelmeyecek engeller çıkarılacağını söylersem, kehanet saymayın. Üstelik, bizim şimdi önereceğimiz yeni teknolojinin atom bombası imaline en uzak reaktör türü olması bile fazla fark etmeyecektir. Entrikacı tarih görüşüne pek meraklı dostlarıma, bu defa benim de itiraz etmekte zorlanacağım zengin bir malzeme çıkacağından eminim.

Nükleer diplomasinin nasıl işlediğini gözünüzde canlandırabilmeniz için kendimizden iki örnek vereceğim. 80'li yılların ilk yarısında Ankara'daki ABD Büyükelçisi (R. Strauss-Hupé) bir sabah aniden ve “çok önemli” kaydıyla ziyaretime geldi. Telaş içinde ve endişeli görünen yaşlı adam “Pakistan'la gizli nükleer işbirliği yaptığımızı da dair ciddi istihbarat aldıklarını” bildirdi. Doğrusu çok şaşırdım. Böyle bir şey gerçekten olsa benim bilgim dışında kalması imkansızdı. En azından üç kişinin, Bakan, doğrudan bağlı olduğum Genel Sekreter ve benim bilgimiz olurdu. (Milli Güvenlik Kurulu'nda da Dışişleri Bakanlığının sözcülüğünü yapıyordum). Somut ayrıntı istedim, veremedi. Ancak, sanıyorum tepkimin samimiyetine inandı. Karşılıklı meseleyi araştırma vaadiyle ayrıldık. Ben hemen bizim ilgili makamlarımızla temasa geçtim. Galibâ bir hafta dolmamıştı. Bizim araştırmamızdan da henüz bir sonuç alamamıştık. Büyükelçi tekrar acilen geldi. Bu defa, Ulus'taki bir firmanın isim ve adresini getirdi. Bu firma tekstil sanayiinde kullanılan

Gaia Teorisinin sahibi bilimadamı James Lovelock: “Ben bir Yeşil'im ve hareket içindeki dostlarıma yalvarıyorum, nükleer enerjiye inatla karşı çıkmaktan vazgeçsinler”

ve mekik düzeneğinin dönmesini sağlayan elektronik bir cihaz (adı: inverter'miş) yapıyormuş. Pakistan'lı alıcılar bu cihazdan alıp, elektronik kartında küçük bir değişiklikle o zamanlar adı daha pek bilinmeyen santrifüjleri³ çok hızlı döndürmekte kullanıyormuş. Biz derhal gereğini yaptık ve bu konu bir daha Amerikalılarla aramızda gündeme gelmedi. Çok sonra bu işin akademik bir çalışmada ciddiye alınmasını doğrusu yadırgadım.⁴ Zira olay, hiçbir eksiği ve fazlası olmaksızın aynen anlattığım gibi geçti. Öküzün altında buzağı aramak yabancılara söylenenlere inandırıcılık mı kazandırıyor, nedir? Pakistan'a çok özel bir sevgi ve yakınlık duyduğumuzdan hiç şüpheleniz olmasın. Ama mesele nükleere ilişkin ise, babanın oğluna hayrı olmayacağından da kuşkunuz olmasın. Uluslararası ilişkilerde dostluğun kırıntısının dahi söz konusu olamayacağı yegane alan budur. Beş on sene geçtikten sonra Amerikalılar bu gibi konuları pek gizli tutamazlar. Hatta, kadim dostları İsrail'in aleyhine dahi olsa (örneğe dayanmadan böyle bir söz etmeyeceğimi tahmin edersiniz). Dolayısıyla, bizim temiz olduğumuz ortada. Kaldı ki, bugün dönüp geriye baktığımda, “Allah'tan Ulus'daki firmamızın sahipleri uysal ve söz dinler insanlarmış. Yoksa, anti-nükleer grupların filan kulağına gider, başları derde girerdi” diyorum.

Kanada'da Büyükelçiydim. 1998 yazına girerken bir kıyamet koptu. Akkuyu ihalesinin sonuçlanması bekleniyordu. Kıbrıslı Rum, Taliban'ın Ortodoks versiyonu Taşnaklar ve Yunanlı dostlarımızdan oluşan saz heyeti, kendi etnik gruplarından parlamenterleri de aralarına alıp, konserlerine başla-

mıştı. Yalanın, iftiranın bini bir paraydı. Küçük solcu partinin sevimsiz hanım lideri de cılız sesiyle sahne aldı. Bir türlü beceremediği ülkesinin ikinci resmî dili Fransızca'ya çalışacağına, Türkiye'nin atom bombası peşinde olduğunu terennüm etmekteydi. Türkiye bir nükleer güç haline gelirse tüm bölgenin istikrarsızlığa sürükleneceğinden emindi. Elimizdeki her imkanı kullanarak iftira kampanyası ile mücadele gayretindeydik. Örneğin, *The Ottawa Citizen* gazetesinin 26 Temmuz 1998 tarihli nüshasında yayınlanan tam sayfa uzun bir mülakatla yalanları tek tek yanıtladım. Ancak, bu koronun içinde bir kişi bende gerçekten tarifi zor duygular yarattı. Karl Buckthought isimli bu muhterem “Earthquake Forecasts Inc.” isimli bir firmanın sahibiymiş. İşi deprem tahminleri yapmı-ş. Türk halkını radyasyondan ve depremlerle yıkılacağı kesin nükleer reaktörlerden kurtarmak için nasıl yırtındığını görseydiniz, yüreğiniz minnetle dolardı. Türkiye'nin her karış toprağının çok ciddi deprem tehlikesine maruz olduğunu “bu tarafsız uzman”, incelemişti biliyordu. Akkuyu'ya 25 km mesafedeki Ecemiş'de mutlaka deprem olacaktı. Hem depreme en dayanıklı reaktörü inşa etmeye kalkışsanız, yerel halk inşaat malzemesi tırtıklamaya alışmıştı, bu onların yaşam biçimiydi, nükleer reaktör yapılıyor diye vazgeçecek değillerdi. Adama, diplomatik lisanın sınırlarında gezerek gereken yanıtları vermeye çalıştım ama bir insan olarak derin üzüntü duydum. Bir tür tarifi güç tiksinti duygusu. Okurlarımızdan rica ediyorum. İnternet kullananlar Google'dan adamın ve firmasının ismine ayrı ayrı baksınlar. Ben baktım, o tarihteki marifetleri hâlâ duyuyor. Yalnız web sitelerindeki isimler

kulağınıza tanıdık gelecek. Örneğin, Jim Karygiannis, Christina Frangou, Menelaos Hadjicostis gibi. Ayrıca, muhteremin bir yıl sonra, 1999'da Yunan Hükümetinin Phoenix nişanı ile ödüllendirildiğini de göreceksiniz.⁵ Ben eminim, Yunanistan'daki depremleri önceden tahmin eden çok değerli bir sismik rapor hazırlamıştır. Türkler için endişelenecek kadar hamiyetperver bir zat olduğu için para bile almamıştır. Yunanistan Hükümeti de altında kalacak değil ya...

Hükümetimizin programında nükleer enerji yer alıyor. Siyasî niyet fiiliyata dökülürse, yukarda andığım saz heyeti çok daha zengin bir kadroyla yeniden sahne alacaktır. Melanet erbabının bizim iyi niyetli fakat bilgisiz çevrecilerimizi de kışkırtacağına eminim. Bu yolda AB kaynaklarından bile yararlanabilirler. Yalnız, saygı duyduğum dürüst çevrecilerimize bir çift lafım var. 84 yaşındaki ünlü İngiliz bilim adamı ve çevrecilerin pirlerinden James Lovelock'a kulak versinler: “Ben bir Yeşil'im ve hareket içindeki dostlarıma yalvarıyorum, nükleer enerjiye inatla karşı çıkmaktan vazgeçsinler”⁶ diyor. Çevre bilincinin en yüksek olduğu ülkelerden Finlandiya'da Parlamento, 24 Mayıs 2002'de yeni bir nükleer reaktör inşa etme kararı aldı.⁷ Japonya'da 54, Kore'de 19 çalışan reaktör mevcut. İki ülke toplam 24 tane daha reaktör inşa etme kararını aldılar.⁸ 21. yüzyılın hemen öncesinde gelişmekte olan 10 büyük pazarın listesi (Meksika, Brezilya, Arjantin, Güney Afrika, Polonya, Türkiye, Hindistan, Endonezya, Çin ve Kore)⁹ pek revaçtaydı. Bağımsızlığına ve dolayısı ile milli kararlar alma imkanına çok yeni kavuşan Polonya'yı tasnif dışı bırakırsak, bu listede nükleer enerjiye geçmemiş iki ülke kalmış: Endonezya ve Türkiye. Garip değil mi?

Mekik icat edilince sokaklara dökülen İngiliz dokumacıları gibi teknolojinin önüne set çekmeye çalışmak boşa kürek çekmek demek. Bu gerçeği

artık görmeli ve çevrecilerimizle oturup sakın sakın bilgi temelinde konuşabilmeliyiz. Nükleer enerjinin yeminli düşmanlarına laf anlatamayacağımızı biliyorum. Hele "enerji uzmanı" sıfatı taşıyanların uluslararası politika, silahsızlanma ve nükleer diplomasi gibi benim meslekî konularımı dahi benden çok daha iyi bildiklerine eminim. Sözüm onlara değil. Makul bir ortak paydada buluşabileceğimizi umduğum samimi çevrecilere. Bir noktada onlara kesin teminat verebilirim. Yukarda sözünü ettiğim "saz heyeti" mensupları, Türkiye'nin yakından uzaktan en küçük bir şekilde yararına olacağını düşündükleri her şeyin karşısına dikilmekte hiç tereddüt etmezler. İşte, Er-

menistan'ın lehine olacağı kesin AB üyeliğine dahi Taliban/Taşnaklar karşı çıkmakta. Herhangi bir konuda bu saz heyeti ile tam mutabakat içinde görünüyorsanız, lütfen durup bir düşünün "bu işte bir yanlışlık var mı?" diye. Bunu kırk küsur yıllık acı tecrübelerden süzülen bir gözlem olarak takdirinize sunuyorum. Üstelik, büyük bir millet olduğumuza inandığım için Atatürk'ün ayaklarının altına serilen Yunan bayrağını kaldırtması örneğindeki gibi Yunanistan ve Ermenistan'a herşeye rağmen dostluk ve hoşgörü ile yaklaşmamız gereğini savunduğumu bütün yakınlarım bilir. Yani, bu samimi gözlemde hiçbir düşmanlık izi veya gölgesi yok.

Bu yazıyı hazırlarken, *Bilim ve Ütopya* dergisinin 2005 Ocak sayısında Nükleer Enerji'nin kapak konusu olduğunu bir sınıf arkadaşım bildirdi. Okurlarımızdan konuya yakın ilgi duyanlara, bayilerden bu sayıyı istemelerini tavsiye ederim. Bize yöneltebilecekleri pek çok sorunun cevabını orada ayrıntılı olarak bulacaklardır. Türkiye'nin ilk atom mühendisi başta olmak üzere gerçekten değerli ve bilgili uzmanlar konuyu enine boyuna her yönüyle incelemiş ve bizim işimizi de çok kolaylaştırmışlar. Şimdi artık Profesör Kadiroğlu ile ortaklaşa kaleme aldığımız Türkiye'ye ileri nükleer teknolojiyi öneren makaleye geçebiliriz. ■

¹ Tabi dürüst ve iyi niyetli çevre dostlarını bu gruplardan tenzih ederim. Nükleeri tüm yönleriyle kavrayamamış olmakta da herkes gibi mazurdurlar. Karşı çıktıkları pek çok konuda haklı olmanın rahatlığı ve yoğun bir ideolojik propagandanın etkisiyle nükleeri de aynı sepete koymaları anlaşılabilir. Yalnız, bizimle açık tartışmaya razı olurlarsa, kendilerine şaşırtıcı ve rahatsızıcı "yeni" bilgiler sunabiliriz.

² Ahmed Yüksel Özemre, *Ah Şu Atomdan Neler Çektim!*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2002.

³ Zenginleştirme işlemi için çok hızlı döndürülmesi gereken, rugby topu gibi iki ucu daha dar, ortası göbekli, dayanıklı metal alaşımlarından yapılan kaplar.

⁴ Mustafa Kibaroğlu, "Turkey's Quest for Peaceful Nuclear Power", *The Nonproliferation Review*, İlkbahar-Yaz 1997

⁵ <http://canadagazette.gc.ca/part1/1999/19991127/html/house-f.html>

⁶ "I am a Green, and I entreat my friends in the movement to drop their wrongheaded objection to nuclear energy." *Independent*, 20 Temmuz 2004

⁷ Nuclear Energy Today, NEA-OECD Publications, Paris, 2003, s. 82.

⁸ ibid

⁹ Jeffrey E. Garten, *The Big Ten*, Basic Books, New York, 1997; Peter Marber, *From Third World to World Class*, Perseus Books, New York, 1998.